

FANTASTICKÁ LITERATURA V MEZIOBOROVÉM ZKOUMÁNÍ I

FF: CJBC826

Ústav české literatury a knihovnictví FF MU
Mgr. Tereza Dědinová, Ph.D.

Neostré množiny (fuzzy sets)

Neexistuje ostrá hranice mezi tím, co je a vně uvnitř množiny, ale stupně přináležitosti.

Tedy předmět nemusí být buď bílý, nebo černý, ale ležet na určitém místě spektra šedé mezi nimi (a mít blíž k černé nebo k bílé).

Prototypová teorie

V každé kategorii jsou více a méně typičtí reprezentanti této kategorie.

Jako prototypický příklad kategorie květina si představíme spíše růži než bodlák.

Jako prototypický příklad kategorie ptáků si představíme spíše orla nebo vrabce než tučňáka.

Neostrá množina fantastiky

Vůbec ne
fantastika
Božská
komedie...

Asi ještě fantastika
Magický realismus...

Prototypická
fantastika
Pán prstenů,
Nadace...

Spíš už ne fantastika
Hamlet...

Vůbec ne
fantastika
Zpráva o únosu
mimozemšťany

Ursula K. Le Guin - The Left Hand of Darkness

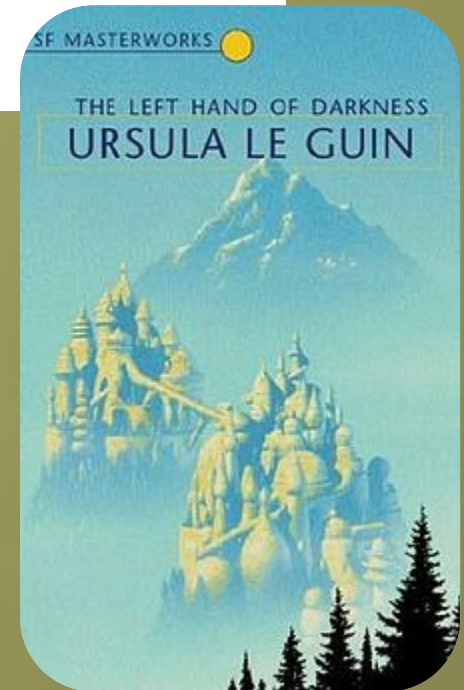
1969, česky 1995, 2009

Terra, Gethen- Zimní planeta

Bezpohlavnost

Budování mostů - tolerance, přátelství, láska

V doslovném i symbolickém významu

„Když se setkáte s Getheňanem, nemůžete a nesmíte udělat to, co naprosto přirozeně udělá bisexuál, že onomu Getheňanovi přisoudíte roli muže nebo ženy a sami vzhledem k tomu jedinci zaujmete roli v závislosti na svých představách o modelových nebo možných interakcích mezi osobami stejného nebo opačného pohlaví. Náš model sociosexuální interakce tady prostě neexistuje. [...] Člověk je tu respektován a posuzován jen jako lidská bytost. Je to úděsný zážitek“ (LE GUINOVÁ 1995: 85-6).

„Co je přítel ve světě, kde kterýkoli přítel se v nové fázi měsíce může stát milencem? Já, uzamčen ve své mužskosti, ovšem ne: žádný přítel Therema Hartha ani nikoho jiného z jeho rasy. Ani muž, ani žena, nic z toho a obojí, cyklické, lunární, proměňující se pod dotekem ruky, podvržené děti v lidské kolébce, nebyly z mého masa a kostí, žádní přátelé, žádná láska mezi námi“ (LE GUINOVÁ 1995: 173–4).

„Uvědomil jsem si a myslím, že si to uvědomil i on, že právě ze sexuálního napětí mezi námi, které jsme přiznali, pojmenovali, ale které se tím nijak nezmírnilo, najednou mezi námi vzniklo přátelství nebo lépe řečeno – ujistili jsme se, že existuje, které jsme [...] mohli nazvat láskou. Nebyla však založena na podobnostech a společných rysech, ale na rozdílnosti; z té rozdílnosti pramenila naše láska: a sama o sobě byla mostem, který se klenul nad vším, co nás rozdělovalo“ (LE GUINOVÁ 1995: 200).

Číst příběh jako science fiction, nebo jako literaturu?

Brian Attebery – *Stories about Stories* (2014)

„Je to mýtus, nebo folklór? Není to nesmyslná otázka, ale jakákoliv odpověď na ni říká více o recipientovi než o příběhu samotném“
(ATTEBERY 2014: 35).

„Otázky o tom, do jakého žánru určitý text patří, nebude nikdy jednoznačně zodpovězena, ale to ani není třeba. Ta zajímavá otázka týkající se jakéhokoli příběhu není, zda to je nebo není fantasy, science fiction nebo realistický příběh, ale to, co se stane, když příběh čteme podle jednoho z těchto žánrů“ (ATTEBERY 2014: 38).

Neostré množiny nepracují pouze s podobnostmi, ale také se stupni přináležitosti.

„Namísto tázání, zda příběh je nebo není SF, lze říci, že je to z největší části SF, nebo částečně SF, popřípadě v některých aspektech SF“
(ATTEBERY 2014: 33).

C. J. Sansom - Dominion

2012 Alternativní historie

1952 – VB jako loutkový spojenec

nacistického Německa, Churchill v odboji

Konflikt mezi SS a wehrmachtem po

Hitlerově smrti → zhroucení režimu

Popsáno na pár odstavcích

Historickému kontextu nevěnováno

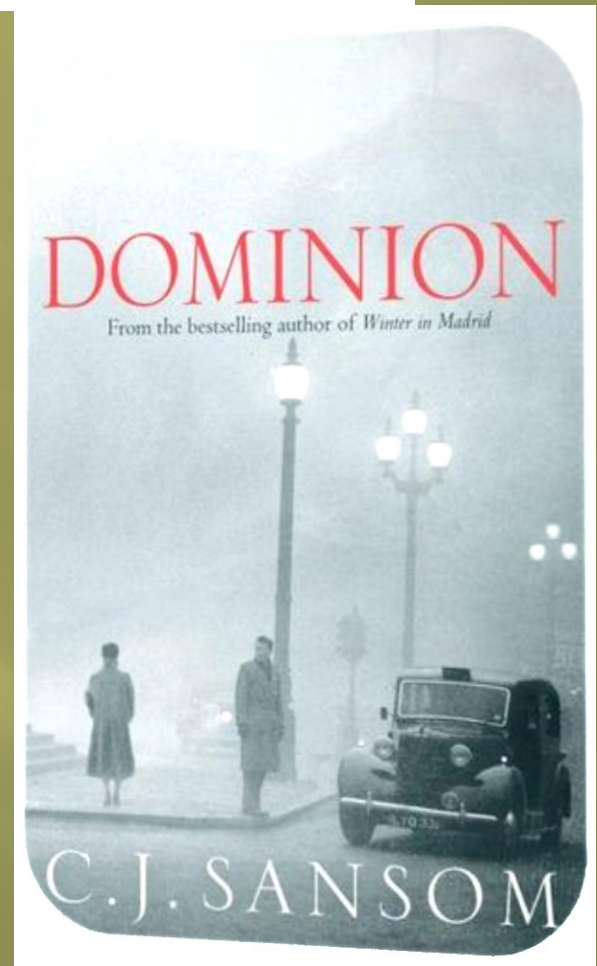
dost pozornosti

Zaměřeno na postavy, atmosféru (smog),

společnost pod ohromným tlakem

Rasismus, pacifismus, appeasement

Alegorické – Skotské referendum o nezávislosti

Fantastické prvky a aktuální svět

Sdílená historie před rokem 1940

Varování před moderními formami nacionalismu v doslovu textu

Kritický komentář britské společnosti – předsudky a podceňování jiných národností

Timur Vermes - Už je tady zas

2012 *Er ist wieder da*

Politická a sociální satira

Zčistajasna

Bez logiky

Fantastický prvek zásadní

Záměr šokovat

Intenzivní prohlášení

o aktuálním světě

Vyžaduje znalost poměrů v současném Německu

Vnitřní konflikt čtenáře: s hlavní postavou by bylo možné v mnohém sympatizovat...kdyby to ovšem nebyl Adolf Hitler.

Markus Zusak - Zlodejka knih

2007

Příběh dívky vyrůstající v

Německu za 2. sv. války

O moci slov

Vypravěčka smrt

Nadhled i fascinace

Jedinečný úhel pohledu

Bez vysvětlení

2013 filmová adaptace – Brian Percival

A large blue circle with a yellow border is centered on a white background. Inside the circle, the text "Levá ruka tmy" is written in yellow. Outside the circle, the text "Už je tady zas" is on the left and "Zlodějka knih" is on the right, both in yellow. Below the circle, the text "Nadvláda" is written in yellow.

Zlodějka knih

Už je tady zas

Levá ruka tmy

Nadvláda

Vlastní fantastično

Soustředěno na fantastický prvek (vědecká spekulace, fungování magie...)

Domyšleno do důsledků

Občas na úkor ostatních textových komponent

Věrohodně zasazen do kontextu fikčního světa

Mimotextové aspekty

Žánr fantastické literatury

Fandom

Kánon

Fantastično jako prostředek vyjádření

Velmi široká kategorie – často bez vzájemných vztahů

Fantastický prvek jako východisko →

Důsledky důležitější než samotný FP

Bez vysvětlení

Občas selhání vnitřní logiky

Soustředěno na něco jiného

Mimotextové aspekty

Často bez znalosti kánonu SF

Občas předsudky, nepochopení

Kazuo Ishiguro – *The Buried Giant* - Le Guin: “Are they going to say this is fantasy?”

Širší množina fantastična

Diane Waggoner: „*a fantasy that fails to establish a credibly numinous universe fails not only in a formal sense, but fails entirely, regardless of the quality of the writing or the artistic goals of the author.*“ (1970: 10)

Odlišná pravidla – nutnost číst jinak než žánrovou fantastiku

Předsudky

Vlastní fantastično

**Fantastično jako
prostředek vyjádření**

Nadvláda

Nelze úspěšně číst jako
žánrovou SF a nežánrovou lit.

Levá ruka tmy

**Už je tady zas
Zlodějka knih**

Lze úspěšně číst jako SF a
„Literaturu“

Neusiluje o to být čteno
jako SF

Fantastika jako kulisa dobrodružného příběhu

Dobrodružství

Akce

Konvence, schematičnost (zápletka, prostředí, postavy)

Monstra, questy, poklady a krasavice

Fantastické prvky nepříliš originální

Neostrá množina zdání realističnosti

V dílech, která se snaží čtenáře přesvědčit o tom, že jsou nebo potenciálně jsou s to být realistická.

Fikční světy těchto děl, jakkoli mohou být fantastické, obsahují možnost toho, že by za určitých okolností mohly odrážet budoucí (ale i současnou a minulou) podobu aktuálního světa.

Kauzalita funguje.

Autor nevykračuje mimo logický řád věcí.

Isaac Asimov, Arthur C. Clarke, Paolo Bacigalupi, Margaret Atwoodová, Neal Stephenson, Orson Scott Card, Pitirim Vladimír Sorokin (Den opričníka), Ian McDonald...

Vědeckofantastická literatura

Množství děl science fiction – možná budoucnost

Alternativní historie

Vědecká spekulace

Uvěřitelnost historického vývoje

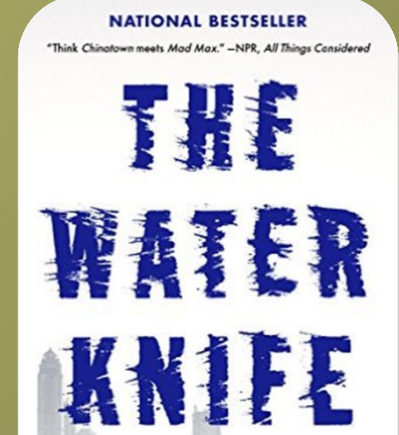
Paolo Bacigalupi

Budoucnost – přítomnost a fantazie

Realistický obecný popis X fantastické detaily

Více prostoru pro fantazii

Méně vysvětlování

Neostrá množina vyvolání pochybnosti

Pochybnost nejen o prvku změny oproti aktuálnímu světu, ale rovněž o realitě samotné – tedy ne Todorovovo váhání.

Všechny jistoty jsou relativní a všechny pevné body chatrné. Svět není tím, čím se zdá být, a drobné nesrovnalosti upozorňují na rozpory hlubší, zásadní. To, co se zdálo být blízkým a důvěrně známým, odhaluje cizí nepochopitelnou tvář podryvající pohodlné jistoty všedních dnů.

Existencialismus

Franz Kafka, Haruki Murakami (zejména Kafka na pobřeží, Afterdark, Hard boiled wonderland), Kurt Vonnegut jr., Kelly Linková, Kazuo Ishiguro (Neopouštěj mě), David Mitchell (Atlas mraků), James Robertson (Závěť Gedeona Macka), Ray Bradbury, Neil Gaiman, Umberto Eco, Jakub Arbes, Josef Nesvatba, Jáchym Topol, Michal Ajvaz, Daniela Hodrová, Jiří Kratochvil...

Postmoderní literatura - množství děl
fantaskní literatury – dekonstrukce hranic
mezi skutečností a iluzí ve fikčním, ale i
aktuálním světě.

Texty řazené tradičně ke science fiction nebo
fantasy

Phillip K. Dick – nejistota, strach, postavy
ztraceny v proměnlivém, neuchopitelném
světě.

Kelly Linková - hravost– únik od všední reality
– fascinace proměnlivostí a nezřejmostí svět a
textu.

Neostrá množina postižení vnitřní souvislosti

Široké spektrum děl vyprávějících příběhy jiných světů, bytostí i časů, a přece vypovídajících nepřímo – nikoli však čistě alegoricky – o člověku a jeho současnosti.

Příběhy z jiného světa, světa, který se od našeho liší, poselství vztahující se k našemu světu implicitně.

Zcela fantastické světy, ale i fantastické prvky v přirozeném světě – cílem ale není maximální realističnost směrem k aktuálnímu světu.

Fikční doména není kulisou, ale platformou textu.

Steven Erikson, G. R. R. Martin, China Miéville, Andrzej Sapkowski, Terry Pratchett, Ursula K. Le Guin, Ted Chiang...

Ne pouhé alegorie

Terry Pratchett

Nezávislý fikční svět

Univerzalita, všudypřítomnost,
opakovatelnost

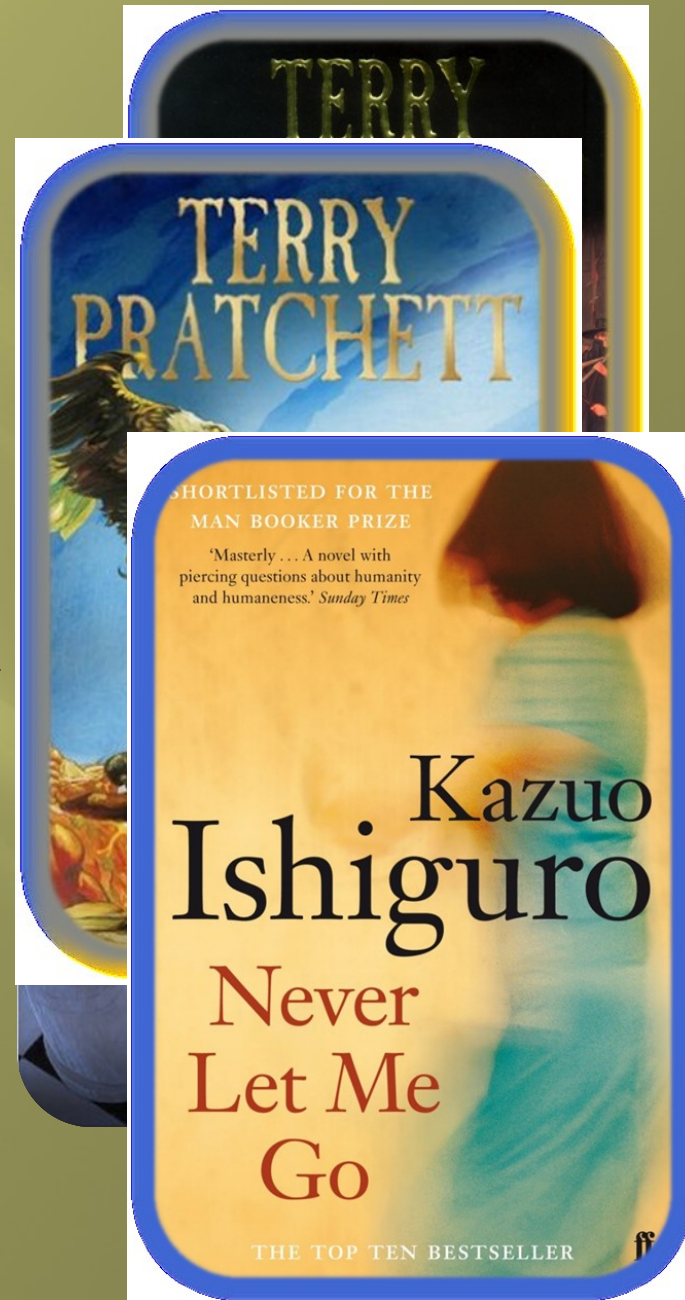
Univerzální příběhy, vzorce

Kazuo Ishiguro

Fantastický prvek v jinak přirozeném fikčním
světě

Není podřízen realitě

Univerzália lidské povahy - zrcadlo

K čemu je to všechno dobré?

Různé žánry v jedné neostré množině

Díla řazená do jednoho žánru spadají do různých neostrých množin

Jedno dílo lze přiřadit k různým neostrým množinám

 modus čtení

Proč čteme fantastickou literaturu?

Proč si vybíráme určité typy příběhů??